

AZƏRBAYCANDA KOS-LARIN MALİYYƏLƏŞDİRİLMƏSİ MEXANİZMİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİNDƏ DÜNYA TƏCRÜBƏSİ

*Daxil olub: 4 aprel 2022-ci il;
Qəbul olunub: 29 aprel 2022-ci il
Received: 4 April 2022
Accepted: 29 April 2022*

*Hüseyn Əliyev
doktorant, UNEC
huseyn.aliyev.89@mail.ru*

Xülasə

Məqalə Azərbaycanda KOS-lara maliyyə-kredit dəstəyinin inkişafının əsas istiqamətlərini müəyyən etmək məqsədilə xarici ölkələrdə KOS-ların dəstəklənməsinin maliyyə-kredit mexanizminin xüsusiyyətlərinin öyrənilməsinə həsr edilmişdir. Belə ki, KOS-ların dəstəklənməsi üçün istifadə olunan mexanizmlərin effektiv axtarışı və təkmilləşdirilməsi zəruridir və belə mexanizmlərdən biri də KOS-lara dövlət zəmanətlərinin verilməsi, habelə dövlət zəmanətlərinin bir hissəsinin kompensasiya edilməsi yolu ilə maliyyə-kredit mexanizmi ola bilər. Tədqiqat işinin məqsədi Azərbaycanda KOS-ların maliyyələşdirilməsi və kreditləşdirilməsi problemlərini öyrənmək, muasir dünya təcrübəsinin inkişaf meyilləri baxımından KOS-lara maliyyə dəstəyinin nəzəri yanaşmaları, başlıca konsepsiyaları, formalaşma xüsusiyyətləri və keçdiyi tarixi inkişaf yollarının müəyyənəşdirilməsi, habelə ona dəstək üçün maliyyə-kredit mexanizminin effektivliyinin təhlil edilməsindən ibarətdir. Tədqiqat işi əsasən elmi abstraksiya və sistemli yanaşma, məntiqi ümumiləşdirmə əsasında yerinə yetirilmişdir. Tədqiqat nəticəsində belə qənaətə gəlinmişdir ki, KOS-lara kredit dəstəyinin göstərilməsində uğurlu xarici təcrübədən istifadə etmək məqsədəuyğundur, onun istifadəsini genişləndirməklə KOS-lara dəstək üçün maliyyə-kredit mexanizminin təkmilləşdirilməsi və bu dəstəyin alınması prosedurunun sadələşdirilməsi zəruridir.

Açar sözlər: maliyyə-kredit mexanizmi, kiçik və orta biznes, vençur maliyyələşdirməsi, güzəştli vergitutma, dövlət zəmanətləri.

WORLD EXPERIENCE IN IMPROVING THE SME FINANCING MECHANISM IN AZERBAIJAN

*Huseyn Aliyev
Ph.D. student, UNEC
huseyn.aliyev.89@mail.ru*

Abstract

The article is devoted to the study of the features of the financial and credit mechanism of SME support in foreign countries in order to identify the main directions of the development of financial and credit support to SMEs in Azerbaijan. Thus, it is necessary to effectively seek and improve the mechanisms used to support small and

medium enterprises, and one of such mechanisms could be a financial-credit mechanism through the issuance of state guarantees to SMEs, as well as the compensation of part of state guarantees. The purpose of this article is to study the problems of financing and lending to SMEs in Azerbaijan, to identify theoretical approaches to financial support to SMEs, key concepts, features of formation and historical development paths, as well as to analyze the effectiveness of financial and credit mechanisms to support it. The research was carried out mainly on the basis of scientific abstraction and systematic approach, logical generalization. The study concludes that it is expedient to use successful foreign experience in providing credit support to SMEs, and to expand its use, it is necessary to improve the financial and credit mechanism to support SMEs and simplify the procedure for obtaining it.

Keywords: *financial-credit mechanism, small and medium business, venture financing, preferential taxation, state guarantees.*

МИРОВОЙ ОПЫТ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕХАНИЗМА ФИНАНСИРОВАНИЯ МСП В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Гусейн Алиев
докторант, UNEC
huseyn.aliyev.89@mail.ru

Резюме

Статья посвящена изучению особенностей финансово-кредитного механизма поддержки МСП в зарубежных странах с целью выявления основных направлений развития финансово-кредитной поддержки МСП в Азербайджане. Таким образом, необходимо эффективно искать и совершенствовать используемые механизмы поддержки МСП, и одним из таких механизмов мог бы стать финансово-кредитный механизм через выдачу государственных гарантий субъектам МСП, а также компенсацию части государственных гарантий. Целью данной статьи является изучение проблем финансирования и кредитования МСП в Азербайджане, выявление теоретических подходов к финансовой поддержке МСП, ключевых понятий, особенностей становления и исторического развития, а также анализ эффективности финансово-кредитного механизма. Исследование проводилось преимущественно на основе научной абстракции и системного подхода, логического обобщения. В результате исследования сделан вывод о целесообразности использования успешного зарубежного опыта кредитной поддержки МСП. Для расширения его использования необходимо усовершенствовать финансово-кредитный механизм поддержки МСП и упростить процедуру его получения.

Ключевые слова: *финансово-кредитный механизм, малый и средний бизнес, венчурное финансирование, льготное налогообложение, государственные гарантии.*

Giriş

Məqalədə **kiçik və orta sahibkarların (bundan sonra KOS adlandırılacaq)** dövlət tərəfindən stimullaşdırılması və dəstəklənməsi üzrə xarici təcrübənin Azərbaycanın iqtisadi həyatında tətbiq edilə bilməsi üçün ondan istifadə yollarının tapılması məsələlərindən bəhs edilir. Hazırda bazar iqtisadiyyatı olan ölkələrin xarici təcrübəsinin dərinədən öyrənilməsi və təhlili ölkəmiz üçün mühüm rol oynayır. KOS-ları dəstəkləyən bütün səviyyələrdə dövlət və hakimiyyət orqanları ilə əlaqələrin genişləndirilməsi kiçik sahibkarlığın xaricdə necə dəstəkləndiyi, KOS-ların xüsusi çəkisinin artırılması üçün hansı tədbirlərin görülməli olduğu anlayışını xeyli genişləndirmişdir. KOS müasir bazar iqtisadiyyatı sisteminin elementidir. O, hər bir ölkənin sosial-iqtisadi və siyasi həyatında mühüm rol oynayan xüsusi mülkiyyətçilərin ən çoxsaylı təbəqəsini təmsil edir. Bu gün əminliklə demək olar ki, KOS-ların ümumi vəziyyəti və inkişaf səviyyəsi dövlətin dayanıqlı iqtisadi artımının təmin edilməsindən asılı olan fundamental bir halqadır.

KOS sektorunun əhəmiyyəti hər bir dövlətin onun hərtərəfli inkişafına və təşviqinə münasibətini müəyyən edir. Əksər xarici ölkələrdə KOS-lar ölkədə sözügedən sektorun inkişafı üçün əlverişli iqlim yaratmaq üçün nəzərdə tutulmuş xüsusi strukturlar və fondlar vasitəsilə dövlətdən ciddi maliyyə və kredit dəstəyi alırlar. Buna misal olaraq, gəlin onlardan bəzilərinə nəzər salaq.

Dünya təcrübəsində KOS-ların maliyyələşmə mexanizminə sistemli yanaşma

Amerika Birləşmiş Ştatları (ABŞ). Məlumdur ki, KOS-lara dövlət dəstəyinin Amerika təcrübəsi xüsusi diqqətəlayiqdir, çünki Birləşmiş Ştatlar təkcə nəhəng transmilli korporasiyalar deyil, həm də özəl sektorda maddəli işçilərin 50%-dən çoxunun işlədiyi kiçik müəssisələr ölkəsidir. ABŞ federal hökumətinin ən mühüm vəzifəsi rəqabət mühitini saxlamaq və inkişaf etdirməkdir ki, bu da istehsal xərclərinin azaldılması mexanizmi vasitəsilə istehsalçıları daha səmərəli texnologiyalara keçməyə təşviq edir [1, s.81]. Kiçik Biznes Administrasiyası (bundan sonra - KBA) - ABŞ-da kiçik biznesin inkişafı üzrə mərkəzi dövlət qurumu - Kiçik Biznesin İnkişafı Mərkəzləri proqramı daxil olmaqla, biznesin dəstəklənməsinə yönəlmiş bir sıra proqramları həyata keçirir [2, s.42].

KBA kiçik və orta müəssisələrə kredit zəmanətləri, müxtəlif növ maliyyələşdirmələr təqdim edir ki, bu da mikrokreditlərdən tutmuş iri kreditlərə qədər ola bilər. Bunun nəticəsində KOS-lar özəl kapital bazarından kredit almaqla müqayisədə daha aşağı faizlə birbaşa kreditlər əldə etmiş olurlar. Zəmanətli kreditlərin verilməsi zamanı KBA

kreditorlara borc kapitalının bir hissəsinə (90%-ə qədər) dövlət zəmanəti verir ki, bu da kreditləşmə riskini azaldır.

KBA-nın fəaliyyətinin digər istiqamətləri arasında - iki və ya daha çox şirkətin birgə səyləri ilə yaradılmış kiçik müəssisələrin maliyyələşdirilməsi və bir qayda olaraq gəlir gətirməyən, çox vaxt işə tamamilə geri qaytarıla bilməyən mikrokreditlərin verilməsidir. Kiçik Biznesin İnkişafı Mərkəzləri müxtəlif sahələrdə spesifik layihələrlə bağlı bir çox xidmət növlərini, həmçinin texniki təsiretmə, idarəetməyə yardım və kredit müraciətləri ilə bağlı xidmətləri də təqdim edir.

KBA-nın himayəsi altında İnternetdə İnstitut səmərəli fəaliyyət göstərir ki, burada sahibkarlıq arzusunda olanlar və öz biznesini qurmağa hazırlaşan tələbələr pulsuz təlim keçə və informasiya resurslarından istifadə edə bilərlər. KBA və ABŞ Ticarət Nazirliyinin birgə səyləri ilə ixrac yönümlü layihələrin həyata keçirilməsi üçün kapital əldə etmək məqsədi ilə namizədləri qabaqcadan seçən 19 ixracın təşviqi mərkəzi açılıb və bundan əlavə, bu qurumlar kiçik biznesin xarici ticarət əməliyyatları üçün kreditlər də verirlər.

ABŞ-ın federal orqanları həm subsidiyalar (qrantlar) ayırmaqla, həm də yeni məhsul və texnologiyaların inkişafı üçün müqavilələr bağlamaq yolu ilə innovativ kiçik biznesin inkişafının stimullaşdırılmasına xüsusi diqqət yetirirlər.

Kiçik biznesin regional səviyyədə təşviqinə böyük diqqət yetirilir. ABŞ administrasiyası və Konqresi kiçik biznesi milli ixracla əlaqələndirməyi əsas vəzifələrdən biri hesab edir. Avtomobil istehsalı, elektronika, maşınqayırma kimi əsas sənaye sahələrinin qloballaşmasının beynəlxalq ticarətin həcmində artmasına səbəb olmasına baxmayaraq, Amerika şirkətlərinin əksəriyyəti bu proseslərdən kənar qalırdı. Kiçik biznesin maliyyələşdirilməsinə göstərilən dəstəklə yanaşı, Birləşmiş Ştatlarda federal hökumətin nəzarəti altında bir sıra Kiçik Biznesin Investisiyalaşdırılması üzrə Şirkətlər də (KBİŞ) vardır ki, onlar əmlaka sahib olmaqla və ya uzunmüddətli kreditlər verməklə kiçik firmaların idarə olunmasına köməklik göstərir. Bundan başqa, ilkin kapital fondları kiçik biznesin bir çox məsələlərində də fəal iştirak edirlər.

Adətən kiçik kreditləri əsasən əhalinin aztəminatlı təbəqələrinə xidmət göstərmək üzrə ixtisaslaşan kredit ittifaqlarından kiçik firmalar ala bilərlər. İstehlak kooperativləri statuslarına görə ABŞ-da kredit ittifaqları qeyri-kommersiya təşkilatları kimi təsnif edilir və federal gəlir vergisindən azaddırlar. Kredit ittifaqları kreditlərin verilməsində müəyyən üstünlüklərə malikdir, çünki onların təsisçiləri çox vaxt sahibkarlar və ya həmkarlar ittifaqları olurlar. Bu qurumların kooperativ xarakterinə görə, onların menecerləri əksər hallarda borcalanların kreditləri ödəmək üçün vəsaiti haradan toplayacaqları barədə məlumatlara malikdirlər və bu cür ödənişlərin bağlanması üçün çox vaxt kredit ittifaqı üzvlərinin maaşlarından və ya əmanətçilərin əmanətlərindən tutula bilər.

Yaponiya üzrə KOS-ların dəstəklənməsi

Yaponiya. Yaponiyada KOS-ların dəstəklənməsi və inkişafı dövlətin ölkə iqtisadiyyatında islahatların əsas proseslərinə yüksək səviyyədə təsir göstərməsi ilə seçilir. Yaponiya iqtisadiyyatının sürətli inkişafı əsasən iri, orta və kiçik müəssisələrin sıx qarşılıqlı əlaqəsinə əsaslanır.

Yaponiyada KOS-lar təkcə hökumətdən və onun yaratdığı bir sıra ixtisaslaşmış təşkilatlardan deyil, həm də prefekturaların administrasiyasından, yerli xarici ticarət və sənaye departamentlərindən, eləcə də ticarət və sənaye palatalarından yardım alırlar. KOS-ların təşviqi üzrə dövlət siyasəti aşağıdakı istiqamətləri əhatə edir:

- subsidiyaların və kreditlərin ayrılması yolu ilə müəssisələrdə rəqabət qabiliyyətinin təmin edilməsi üçün - birbaşa kreditlər (Yaponiya İnkişaf Bankı onları ən perspektivli sənaye sahələrində fəaliyyət göstərən kiçik müəssisələrə verir) və zəmanətli kreditlər (vergi güzəştlərinin tətbiqi sayəsində kommersiya bankları kiçik sahibkarlara kredit verməyə hazırdırlar);
- təsərrüfat fəaliyyətinin yenidən qurulmasının, modernləşdirilməsinin təşviqi, əmək şəraitinin yaxşılaşdırılması, ticarətin asanlaşdırılması;
- dövlət dəstəyinin səmərəliliyini qiymətləndirmək üçün KOM-ların iqtisadi göstəriciləri və texniki təchizatı haqqında məlumatların toplanması və təhlili [7, s.31].

Yaponiyada kiçik biznesin maliyyələşdirilməsinin mövcud sistemi yerli hökumət orqanları tərəfindən zəruri hallarda Yaponiya hökumətinin iştirakı ilə yaradılmış Kiçik Biznes Korporasiyası da daxil olmaqla özəl kredit təşkilatlarının cəlb edilməsi ilə subsidiyaların və kreditlərin verilməsinə zəmanət verir.

Birbaşa dövlət maliyyə dəstəyi ilə yanaşı, Yaponiyada kiçik biznesin kreditləşdirilməsi problemi də əsasən 52 prefekturalı kredit zəmanət assosiasiyalarından – kommersiya əsasında fəaliyyət göstərən ictimai təşkilatlardan ibarət kifayət qədər mürəkkəb kredit zəmanətləri və kiçik sahibkarlıq fəaliyyətinin sığortası sistemi vasitəsilə həll olunur. Kiçik firmalardan təminat üçün təqdim etdikləri kredit məbləğinin 1%-ni alaraq, belə birlik sığorta fondu yaradır ki, o da üzvlük haqları hesabına doldurulur. Kiçik sahibkarlığa zəmanət verməklə assosiasiya zəmanət məbləğinin 4/5-ə qədərini sığortalayır və kiçik sahibkarlıq subyektinin müflisləşdiyi halda borcunun müvafiq hissəsini öz üzərinə götürür. Eyni zamanda, kredit zəmanət assosiasiyası kiçik biznesdən dəymiş zərərin ödənilməsi hüququnu özündə saxlayır. Bu sistemin işləməsi sayəsində kiçik sahibkarlıq subyektləri girov olmadıqda belə, ancaq birliyin zəmanəti ilə kredit ala bilirlər.

Kiçik və orta firmaların texniki səviyyəsinin yüksəldilməsi mərkəzlərinin yaradılması, konsaltinq, texniki işçilərin ixtisasının artırılması və s. üçün xərclərin 50%-ə qədərini əhatə edən subsidiyaların ayrılması geniş vüsət almışdır. Yapon kiçik biznesinin maliyyə sisteminin ayrılmaz elementi kadrların yenidən hazırlığı üçün təlim xərcləri və işçilərin ixtisas artımı xərclərinin 2/3-ni özündə əks etdirən kompensasiya xərcləridir.

Xüsusilə vurğulamaq lazımdır ki, Yaponiyada KOM-ın müasir problemlərini və inkişaf tendensiyalarını öyrənən çoxlu sayda tədqiqat təşkilatları vardır və bunlara, əsasən, *KOM-un İnkişafı Strategiyası Şurası, KOBİ Agentliyi, Yaponiyada Regionların Dəstək və İnnovativ İnkişafı Təşkilatı, İqtisadiyyat, Ticarət və Sənaye Elmi-Tədqiqat İnstitutu, Yaponiya Assosiasiyası, KOM-lar üçün idarəetmə konsaltinqi* və s. aid edilir [3, s.27].

Böyük Britaniyada KOM-ların maliyyələşdirilməsində hökumət siyasəti

Böyük Britaniya. Böyük Britaniyada hökumət siyasəti kommersiya banklarını KOS-lara kredit verməyə həvəsləndirməyə yönəlib. Bu istiqamətdə əsas hökumət proqramı kommersiya banklarına nümayəndələrinin təkbaşına kredit götürə bilməyən biznes növlərini maliyyələşdirməyə imkan verən “Lon Quarantie Scheme”dir. Bu proqram çərçivəsində hökumət kreditlərin ödənilməməsi hallarının 70%-ə, əlverişsiz ərazilərdə isə 85%-ə qədərində zəmanət verir. Bu proqram çərçivəsində dövlət zəmanətləri kommersiya bankları tərəfindən KOS-lara verilən kreditlərin 70-80%-ni əhatə edir.

KOM-ların maliyyələşdirilməsində bankların marağına şərait yaratmaqla yanaşı, dövlət kiçik biznesə maliyyə yardımı göstərən bir sıra konkret məqsədli proqramlar da həyata keçirir:

- “Yerli Biznesə Yardım Agentlikləri” proqramı regional səviyyədə kiçik firmaları dəstəkləyən təxminən 200 müstəqil bürodan ibarət birlikdir.
- “Biznesin Açılmasına Yardım Sxemi” proqramı çərçivəsində öz biznesini qurmaq niyyətində olan işsizlərə maliyyə yardımı göstərilir;
- “Kredit Zəmanəti Proqramı” çərçivəsində uğurlu iş adamları adından sığorta haqları ödənilir;
- 90-cı illərin əvvəllərindən Britaniya Sənaye Konfederasiyası bu bizneslə əlaqəli olan hüquqi və fiziki şəxslərdən xüsusi töhfə almaqla kiçik biznesin inkişafı üçün əlavə maliyyə mənbəyini nəzərdə tutan “*Biznesin Genişləndirilməsi Proqramı*”nı həyata keçirir.

Bundan əlavə, dövlət gənclərə biznes yaratmaq və ya genişləndirməkdə köməklik göstərən, kiçik biznes üçün sahibkarların hazırlanmasını və yerli KOM-ların inkişafında bələdiyyə orqanlarına yardım göstərən xüsusi proqramları da nəzərdə tutur.

İtaliya, Almaniya və Fransada KOM-lara dövlət dəstəyi

İtaliya. İtaliyanın kiçik biznesə dövlət dəstəyi sistemində ünvanlı subsidiyalar və güzəştli kreditlər mühüm yer tutur. Yeni firmaların yaradılması layihələrinin həyata keçirilməsi üçün kreditlər adətən 15 il müddətinə, mövcud firmaların modernləşdirilməsi və ya genişləndirilməsi hallarında isə 10 il müddətinə verilir. Kreditin ölçüsü nəzərə alınmaqla faiz dərəcəsi bazarın 36-60%-ni təşkil edir. Bundan başqa, İtaliyada gənc sahibkarlara xüsusi güzəştlər nəzərdə tutulmasına baxmayaraq, eyni zamanda,

onların fəaliyyətinə dövrü audit nəzarəti həyata keçirilir və kobud qanun pozuntusuna yol verildikdə güzəştlərin ləğvi təmin edilir.

Vençur kapitalı üzrə sahibkarlığı təşviq etmək məqsədi ilə Kiçik Müəssisələr üçün *Qapalı İnvestisiya Fondu* yaradılmışdır ki, bu fond da öz növbəsində, yalnız birjada qeydiyyatdan alınmayan müəssisələrə investisiya yatırmaqla yanaşı, Eyni zamanda, fondun kapitalı dövlət istiqrazlarına və ya digər qapalı fondlar tərəfindən buraxılan səhmlərə yatırılmaqla bilməz. Fondun əsas mənfəət mənbəyi fondun səhmdarlarının iştirakı ilə yaradılmış şirkətlərin səhmlərinin satışından ibarətdir. Bundan başqa, İtaliyada Elm-tutumlu biznes, tədqiqat fəaliyyətləri və dizayn işlərinə dəstək məqsədilə *İnnovasiya və Texnologiya Fondu* və *Tətbiqi Tədqiqat Fondu* fəaliyyət göstərir.

Almaniya. Almaniya KOM-ların fəaliyyəti ilə bağlı qərarlar federal, əyalət, şəhər və əyalət səviyyəsində, kommunalarda qəbul edilir və bu məqsədlə Brüsseldə Aİ Komissiyası bu işə getdikcə daha çox cəlb olunur. Hökumət orqanlarını bir sıra funksiyalardan azad etmək üçün KOM-ların dəstəklənməsi üzrə çoxlu sayda funksiyalar bəzi dövlət qurumlarına, xüsusən də *Almaniyanın Yenidənqurma və İnkişaf Bankı* KfW kimi ixtisaslaşmış banklarına, habelə özəl biznesin özünü-tənzimləmə təşkilatlarına, məsələn, sənətkarlar və ticarət-sənaye palataları və s. verilir.

Almaniya KOM-lara dövlət dəstəyi investisiya fəaliyyətini təşviq edən federal və regional əhəmiyyətli 500-dən çox proqramı əhatə edir. İnvestisiyalar bazarda yeni müəssisələrin meydana çıxması və mövcud müəssisələrin iqtisadiyyatda və innovasiyada baş verən daimi dəyişikliklərə uyğunlaşdırılması üçün ən mühüm ilkin şərtidir. Yardım texnologiyaların və müvafiq iqtisadi məlumatların təmin edilməsində, habelə KOS işçilərinin və menecerlərinin iqtisadi və texniki məsləhəti, təlimi və peşəkar-lığının artırılması üçün dövlət büdcəsindən maliyyələşmədə istifadə edilir. Dövlət dəstəyi dövlət investisiya müavinətlərinin/subsidiyalarının ayrılması, eləcə də KOS layihə-lərinə güzəştli kreditlərin verilməsində ifadə olunur. Bundan əlavə, istehsalın rəşallaşdırılması, modernləşdirilməsi, genişləndirilməsi, transformasiyası üzrə uzunmüddətli investisiyalarla müəssisənin ilkin kapitalının formalaşmasına da köməklik göstərilir [5, s.91].

Fransa. 90-cı illərin əvvəllərində Fransa kiçik və orta müəssisələrdə istehsalın stimullaşdırılmasına və yeni iş yerlərinin yaradılmasına kömək etmək məqsədi ilə proqram qəbul etdi. Ümumilikdə Fransada KOB-ların kreditləşdirilməsi ilə 50-yə yaxın iri təşkilat məşğul olur ki, onların arasında ən əhəmiyyətliləri *Milli Kredit Zəmanət Fondu*, *Regional İnkişaf Cəmiyyəti*, *Sənaye İnkişafı İnstitutu* və *İnnovasiyaların Maliyyələşdirilməsi Şirkətidir*. 1996-cı ildən Fransada qarışıq mülkiyyət formasına malik olan və dövlətə, eləcə də depozitlər və aktivlərin idarə edilməsi üzrə parastatal (yarıhökumət) kassaya məxsus *Kiçik və Orta Müəssisələrin İnkişafı* üzrə Xüsusi Bank fəaliyyət göstərir. Bundan başqa, özəl maliyyə institutları da səhmdarlar sırasındadır. Bank KOS-lara faizsiz kreditlər və bəzi hallarda 30.000 Avro civarında subsidiyalar verir. Bankın əsas prinsiplərindən biri yerli iş sahələrinin genişləndirilməsidir, ona görə də

əməliyyatların əksəriyyəti kommersiya banklarının yerli filialları ilə sıx əməkdaşlıq şəraitində çoxsaylı regional bölmələr tərəfindən həyata keçirilir.

Yeni başlayan sahibkar üçün başlanğıc kapitalın əhəmiyyətini nəzərə alaraq, dövlət öz biznesini qurmaq istəyən işsizlərə 6 aylıq müavinət verir ki, bu da təqribən 43 min Avro təşkil edir. Fransada sahibkar olmaq istəyənlərin dördü birindən çoxu demək olar ki, bu mənbədən istifadə edir. Bundan əlavə, Fransa hökuməti tərəfindən fondlara KOM-lara kredit vermək və bu cür müəssisələrə avadanlıqların lizinqi məqsədi ilə ayrılan vəsaitlərə investisiya etmək üçün vergi güzəştləri təqdim edilir.

Cənubi Koreya. 1980-ci illərdən başlayaraq, Cənubi Koreyada dövlət KOS-ların, o cümlədən maliyyənin inkişafına fəal dəstək verməyə başladı. Kiçik və orta firmaların kredit resurslarına çıxışı xeyli asanlaşdırıldı, onlara elmi-texniki tədqiqatlar və modernləşdirmə üçün məqsədyönlü kreditlər verməyə başladılar, eləcə də kommersiya bankları kiçik və orta şirkətlərə verilən kreditlərin ümumi həcmının ən azı 30%-ni maliyyələşdirməyə borclu idilər. *Kiçik və Orta Biznes Bankı, Kiçik Biznes Federasiyası və Texnologiya Sığorta Fondu* kimi bir sıra qurumlar yaradıldı.

Hal-hazırda Cənubi Koreyada KOS-lara dövlət maliyyə dəstəyi əsasən *Kiçik və Orta Müəssisələrin Struktur Dəyişikliyi Fondu, Sənayenin İnkişafı Fondu, Sosial Dəstək Fondu, Mülki Investisiya Fondu* və digər fondlar vasitəsilə həyata keçirilir. Hökumət KOS-lara güzəştli şərtlərlə yeni avadanlıqların quraşdırılması və köhnəlmiş avadanlıqların dəyişdirilməsi üçün maliyyə yardımını göstərir. Eyni zamanda, kiçik və orta müəssisələr həm hökumətin, həm də ixtisaslaşmış kommersiya maliyyə institutlarının maliyyə resurslarını özündə cəmləşdirən *Koreya Respublikasının Kredit Zəmanət Fondunun* mahiyyətə yeganə borcalanlarıdır (bu fond tərəfindən verilmiş kreditlərin ümumi həcmində iri müəssisələrin payı 1%-dən azdır).

İsrail. Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, İsraildə *Kiçik Biznesə Dəstək Fondu* fəaliyyət göstərir və onun əsas vəzifələrinə təkcə kiçik biznesə birbaşa güzəştli kreditlərin verilməsi deyil, həm də layihələrin biznes dəstəyi xərclərinin 75%-ə qədərini ödənilməsi, habelə sahibkarlara verilən kreditlərin məbləğinin 40%-ni təmin edən dövlət zəmanətləri daxil edilir. Sahibkar kredit alarkən fondun verdiyi kredit məbləğindən öz vəsaitinin ən azı 25 faizini qoyaraq riskdəki payını öz üzərinə götürməyə borcludur. İxrac yönümlü biznes təşkil edilərkən, bazar araşdırması, marketinq fəaliyyətləri və hətta reklam kampaniyasının təşkili üçün məqsədli vəsait ayrılır. İsraildə KOM-ların inkişafı üçün maliyyə resurslarının daha intensiv cəlb edilməsi məqsədilə özəl banklara kiçik müəssisələrə kreditlər verildikən onların risklərinə dair təminatlar verilir. Dövlət zəmanəti hər bir kreditin 80%-i və ümumi kredit portfelinin 30%-i qədərdir.

Çexiya. Çexiyada, inkişaf etmiş ölkələrin bariz nümunəsi kimi, hələ 1992-ci ildə dövlətin iştirakı ilə inkişaf bankı, yəni *Çex-Moraviya Zəmanət və İnkişaf Bankı* (ÇMZİB) yaradılmış və fəaliyyətə başlamışdır. *Çex-Moraviya Zəmanət və İnkişaf Bankının* əsas fəaliyyəti KOS subyektləri tərəfindən kreditlərə zəmanət (70%-ə qədər), mövcud kreditlər üzrə faiz dərəcələrinin subsidiyalaşdırılması, məqsədli

dövlət proqramları vasitəsilə KOS-ların kreditləşdirilməsi yolu ilə həyata keçirilən investisiya layihələrinin dəstəklənməsidir. Bu ölkənin KOM-ların dəstəklənməsi sahəsində həyata keçirdiyi iqtisadi siyasəti bir sıra alətlər təklif edir ki, onlardan biri də koordinasiya olunmuş siyasətdir və belə şəraitdən istifadə sahibkarın üzərinə düşən maliyyə yükünü əhəmiyyətli dərəcədə azaltmaqla yanaşı, kiçik biznesə kredit verən kommersiya bankları üçün kredit riskini də azaltmağa imkan verir.

Dünya təcrübəsində KOS-ların maliyyələşməsi üzrə ümumiləşmələr

Yuxarıda deyilənlərə əsasən belə qənaətə gəlmək olar ki, KOS subyektlərinin kredit resurslarının mövcudluğunun təmin edilməsi problemi hələ də birmənalı şəkildə öz həllini tapmayıb.

Eyni zamanda, başa düşmək lazımdır ki, KOM-ların kreditləşdirilməsi mexanizminin formalaşmasında əsas məqam dövlət tərəfindən KOS üçün müxtəlif mənbələrdən maliyyə resurslarının geniş şəkildə əlçatan olacağı şəraitin yaradılmasıdır.

Hətta ən inkişaf etmiş ölkələrdə belə KOS-lara dövlət dəstəyinin forma və üsullarının formalaşdığı uzun müddət ərzində bu cür müəssisələri müxtəlif kredit resursları ilə təmin edən banklar, iri firmalar, özəl şirkətlər və şəxsi investorlar üçün KOM-ların inkişafına aktiv investisiya yatırmaq istiqamətində stimullar yaradılmışdır. Eyni zamanda, onu da qeyd etmək ki, uğur şansı o qədər də böyük olmayan və risk səviyyəsi yüksək olan müəssisələr üçün dövlətin bu məqsədlərə görə xüsusi ayırdığı büdcə vəsaiti hesabına güzəştli kreditlərin alınması imkanları hələ də mövcuddur.

Azərbaycanda KOS-ların maliyyələşdirilməsi üçün reallıqlar

Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, keçid iqtisadiyyatlı ölkələrdə praktiki olaraq, belə şərait heç bir yerdə yaradılmayıb. Eyni zamanda KOM-ların inkişafı bu dövlətlər qrupu üçün ən mühüm strateji vəzifə olaraq qalmaqdadır. Bu onunla əlaqədardır ki, **birincisi**, bazar islahatları başlayanda bu sektorda özəl sektor, dolayısı ilə maliyyə qənaətləri praktiki olaraq yox idi. **İkincisi**, iqtisadiyyatda inzibati-amirlik sistemindən miras qalmış inhisarçılıq meyilləri və strukturları əhəmiyyətli təsir göstərir, çünki məhz KOS-ların geniş və fəal inkişafı normal rəqabət mühitinin yaradılmasına töhfə vermək üçün nəzərdə tutulub. Nəhayət, **üçüncüsü**, bazar iqtisadiyyatının və sabit vətəndaş cəmiyyətinin sosial bazası kimi tamhüquqlu orta sahibkarlar sinfinin formalaşdırılması zərurəti.

Buna görə də, keçid iqtisadiyyatlı ölkələrin demək olar ki, hər birində hökumət siyasətində KOS-ların maliyyə mənbələri məsələlərinin həllinə xüsusi diqqət yetirilir. Buna baxmayaraq, tədqiqatlar bir daha göstərir ki, keçid iqtisadiyyatlı ölkələrin əksəriyyətində bu problem həll olunmaqdan çox uzaqdır. Bu, ilk növbədə hökumətlərin KOM-ların inkişafına maliyyə dəstəyi üçün istifadə edilə bilən zəruri maliyyə resurslarının olmaması ilə bağlıdır. Buna görə də, KOS-ların maliyyə dəstəyində xarici və beynəlxalq təşkilatların vəsaitlərinin cəlb edilməsinə və sonradan güzəştli kreditlərin verilməsi ilə büdcədənkənar fondlar hesabına vəsaitlərin toplanmasına xüsusi diqqət verilməlidir.

Müasir şəraitdə KOS-ların səmərəli fəaliyyətinin təmin edilməsi mexanizmi ilk növbədə KOS-lara dövlət maliyyə dəstəyinin gücləndirilməsi ilə uyğunlaşdırılmalıdır. Bunun üçün ilk növbədə aşağıdakıların olması lazımdır:

- konsepsiyanın formalaşdırılması, prioritetlərin seçilməsi və KOS-ların iqtisadiyyatda rolunun əsaslandırılması;
- iqtisadiyyatda KOM-ların dəstəklənməsi və inkişafı üzrə dövlət siyasətinin işlənilib hazırlanması;
- KOM-ların tənzimləyici dəstəyinin təkmilləşdirilməsi və inkişafı;
- investisiyalar sahəsində qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi və ölkədə əlverişli investisiya mühitinin yaradılması;
- KOS-ların vergiyə cəlb edilməsinin təkmilləşdirilməsi;
- KOM-ların inkişafına yönəlmiş kredit və maliyyə mexanizmlərinin inkişafı və yeni maliyyə texnologiyalarının tətbiqi;
- KOS-ların inkişafının maliyyələşdirilməsində dövlətin birbaşa və dolaylı iştirakının aktivləşdirilməsi [11, s.87].

Yekun olaraq belə qənaətə gəlmək olar ki, əgər milli və regional səviyyədə KOS-lara hərtərəfli dəstək verən müvafiq şərait yaradılsa və onun nisbətən risksiz maliyyələşdirilməsi (kreditləşdirilməsi), normal gəlir dərəcəsi əldə etmək imkanları yaradılsa, onda investor vəsaitləri istər-istəməz KOS sektoruna axışacaq və bununla da təkcə sonuncunun formalaşmasına və inkişafına deyil, həm də bu əsasda bütövlükdə ölkə iqtisadiyyatının səmərəliliyinin artırılmasına töhfə verəcəkdir.

Nəticə

Beləliklə, qeyd etmək olar ki, kiçik və orta biznesə maliyyə və kredit dəstəyinin Amerika, Almaniya və ya digər xarici ölkə modellərinin birbaşa daxili iqtisadiyyata köçürülməsi mümkün deyil. Xarici təcrübənin öyrənilməsi yalnız, yerli təcrübədə nəzərə alınmalı olan maliyyə və kredit dəstəyi mexanizmlərinin ümumi xüsusiyyətlərini müəyyən etməyə imkan verə bilər.

Ədəbiyyat

1. Lebedeva L. ABŞ: kiçik biznes həyat təzi kimi // İnsan və əmək. - 2005. - No 9. - S.21
2. Martsinkeviç V. ABŞ-ın iqtisadiyyatında və siyasətində müasir tendensiyalar // İdarəetmə nəzəriyyəsi və praktikasının problemləri. - 2005. - No 3. - S. 18.
3. Yaponiya İqtisadiyyatı, Ticarət və Sənaye Nazirliyinin rəsmi internet saytı// <http://www.meti.go.jp>
4. Yusupova N. ABŞ-da kiçik biznesə dəstək // Dünya iqtisadiyyatı və beynəlxalq münasibətlər. - 2001. - No 5. - S.87.
5. “Dəmə” Sahibkarlığın İnkişafı Fondu ASC. Kiçik və orta sahibkarlığa dövlət dəstəyinin beynəlxalq təcrübəsi haqqında məruzə - 2010. - Məsələ 1 - s.174.
6. Gerchikova I. Belçikada sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafına dövlət yardımı // Marketinq. 1999. No 2. S. 91–98; № 3, səh. 93–103; № 4, səh. 91–99; № 6, səh. 107–113; 2000. № 1. S. 84–92.
7. İvanov O. Sahibkarlıq fəaliyyətinin informasiya təminatı: Yapon təcrübəsi // Marketinq. 1999. № 1. S. 79–94.

8. Kondrakov N. P. Kiçik və orta biznesin əsasları: praktiki bələdçi / N. P. Kondrakov, I. N. Kondrakov. M.: NITs INFRA-M, 2013.
9. Kuprin A. A. Rusiyanın dəyişən iqtisadiyyatında kiçik biznesin formalaşması və rolu: monoqrafiya / RANEPА-nın Sosnovoborsk şöbəsi. SPb. : Asterion, 2013.
10. Walters J.S. Kiçik biznesin keyfiyyət təkamülü. Şirkəti genişləndirməyə ehtiyac olmadan müvəffəqiyyətin 4 açarı. M.: Balans Biznes Kitabları, 2018.
11. Şirokov BM Kiçik biznes. Sahibkarlığın maliyyə mühiti. M.: Maliyyə və statistika, 2017.